

НАГРАЂЕНИ ДРАМСКИ ТЕКСТ

DOI: 10.7251/AGN1201149S

UDK 792.028

Тихомир Стевановић

КАНДИЛО У РОЗАРИЈУМУ

-историјска фуснота-

ЛИКОВИ:

ГРЕТА МИНХ - супруга Јулијуса Минха

ЈУЛИЈУС МИНХ

АДОЛФ МИНХ

АЛЕКСАНДАР МИНХ

ЈУЛИЈУС ХОЛИК

МИЛОВАН РАДЕНКОВИЋ

РАЈОВИЋ

ИВО АНДРИЋ

МАРИЈА РАДЕНКОВИЋ

СЕСТРИЋ АДОЛФ

КАПЕЛА

1.

(Библиотека у стану породице Минх. Редови књига, велики

сто, неколико кожних фотеља, на зиду доминира слика Самуила Минха. Присутни браћа Јулијус, Адолф и Александар. Адолф и Александар седе за великим столом, испред њих гомила папира,

Јулијус стоји испред слике Самуила Минха и чита неки извештај. Повремено вади папире из елегантне кутије за документе која је на писаћем столу и одлаже их назад. Адолф пијуцка вино, делује незаинтересовано. Александар прегледа папире, нервозно пуши.)

ЈУЛИЈУС: Браћо, то је извештај за ову годину. Ко што сте видели, на дан 1. јануар ове године ми учествујемо са каменим угљем 5,4 посто у целој Србији. Фабрика текстила, коју је наш драги отац направио, још добро послује. Надам се како је склопљен посао са војском око сукна за униформе Адолфе...

АДОЛФ: (*тргне се*) Јесте, то је завршено. Мене брине нешто друго.

ЈУЛИЈУС: Шта то?

АДОЛФ: Верујеш ли ти како ће ово потрајати?

ЈУЛИЈУС: Које?

АДОЛФ: Добро послујемо, све иде узлазно. Дивиденде расту, акције добро стоје. А, мени некако делује како ће све наједном да се сруши. Пуф! И нема! Ко

мехур од сапунице. Ко у Америци са берзом.

АЛЕКСАНДАР: Не причај глупости. Ваздан си ти нека птица злослутница.

АДОЛФ: Александре, ти како хоћеш, али мени је Ида писала из Беча како се тамо свашта кува. Чуо сам се и са Регином, и оне су ми потврдиле где овај мој имењак Адолф свашта спрема. И Бечлије на то гледају са одобравањем.

ЈУЛИЈУС: Браћо, мене, за разлику од вас, не интересује та светска политика. Читао сам немачке новине, сматрају га смешним.

АДОЛФ: Смешан или не, прави комедијаш, ал' пази, Јулијусе, шта ти кажем, тај ће нама главе доћи. Ти малецки, кржљави, ко што је Наполеон, само се провуку између ногу великих и ето ти, већ марширају на све стране и носе слободу како је они виде. Ослободиоци!

АЛЕКСАНДАР: Много си ти далеко отишао.

АДОЛФ: Нису мени требале сестре да јављају из Беча, онако сретно удате, како ће да задува

ветар. Писмен сам. Читао сам његов “Мајн Кампф”. И литературу што је они штампају, ти, националсоцијалисти. Уопште се то мени не свиђа. Њима су Јевреји за све криви.

АЛЕКСАНДАР: (*погледа по библиотеци*) Не видим овде те књиге.

АДОЛФ: Има их директор рудника, твој вајни имењак Јулијус Холик. И онако ти само овде држиш твоје књиге о послу и геологији. И Гретине о цвећу. Е, ал’ зато Холик чита малко другачије писаније. И нутка унаоколо, ко воли да се образује. “Ово су нови ветрови”, вели. Мени то више дође ко неки пувањак: смрдљиво, гадно, не знаш од куд се појавило и само је лепо оном који га је пустио. Декларација лудила.

АЛЕКСАНДАР: Стварно, брате, јеси ли ти њега само због имена запослио?

ЈУЛИЈУС: Он је одличан инжењер и директор. Немачки прецизан. Уосталом, шта фали: запослили смо и Чехе и Мађаре, све оне који нешто ваљају.

АДОЛФ: Ти и Грета хтели бисте створити град овде на

Ртњу. У пустари. Треба, море, одавде, Зајечара и Алексинца поводити све што се може и тутањ. И онако су резерве угља још само за двадесет година и шта онда?

АЛЕКСАНДАР: Тебе кад човек слуша... Побећи... Где отићи?

АДОЛФ: Продати све, рудник, штофару, станове, све... Правац Америка.

ЈУЛИЈУС: Ни тамо не цветају руже.

АДОЛФ: Са парама се све може. Зар Розаријум, тај ружичњак са сто врста ружа...

ЈУЛИЈУС: Сто педесет.

АДОЛФ: Свеједно, сто педесет, није доказ како из камена уз паре све можеш исцедити? Море, Амери би нас дочекали све целивајући у образе горње и доње. Паре говоре све језике. Цвеће, и оно говори, веле, ал’ не знам шта причају. Латице не разумем.

ЈУЛИЈУС: То је нега моје Грете, њен зној, њена љубав. Него, да баталимо празне приче, време је да се види како ће се распоредити добит. Сестрицама иде сва-

кој по седамнаестина, је л' тако, по татиној жељи, а ми ...

(*Куцање на вратима.*)

ЈУЛИЈУС: Ко је сад кô на врага?

АЛФРЕД: Слободно.

(*Улази Милован Раденковић, иза њега Иво Андрић.*)

РАДЕНКОВИЋ: Господо, много ми је жао што вас сматам ал' господин тврди где вас познаје, па рекô да га доведем...

ЈУЛИЈУС: Господине Андрићу! Каква част! Ако си Раденковићу, ако. За господина Андрића увек смо на располагању.

(*Раденковић се удаљи, Андрић, готово срамежљиво, непријатно му, стоји, а Јулијус прилази, смешта га у фотељу. Алфред и Александар ужурбано стају поред Андрића, Алфред му додаје чашу, сипа коњак.*)

АНДРИЋ: Опростите господо, ви у неком послу, а ја овако, ненајављен... Непристојно је, знам...

АЛЕКСАНДАР: Побогу, господине Андрићу, за вас увек има

времена! Увек. Не морате ваздан бити толико тактични.

ЈУЛИЈУС: Послове смо завршавали.

АЛФРЕД: Таман сте дошли кад смо почели о неким стварима које ви познајете, светске прилике... Бистримо малко Европу.

АНДРИЋ: (*тргне се*) Немојте молим Вас. Какви ја и светске прилике.

АЛФРЕД: Дипломата из Граца и Ватикана, а сад на самом извору, врелу догађања, секретар Краљевине Југославије у Друштву народа. Па где је извор ако не ту.

АНДРИЋ: То вам је више неки ћатински посао. Мене све заобилази, богу хвала. Чисте формалности, слаби утицаји.

ЈУЛИЈУС: Видите где човек се снебива. Непријатно му. Пустите се политике. Којим добром?

АНДРИЋ: Дошао сам за ове божићне празнике мало да се одморим. Доле сам у Бањи.

АЛЕКСАНДАР: Стално причам где би требало неки пансион да отворимо доле, али ме не слушају. Све је више болесна света,

а има оних који би платили. Скоројевића што воле да прошетају тоалете. Види и буди виђен. Е, ту може да лежи пара. Шта фали држави што је отворила завод за туберане? И онако су смештени горе, на врх планине.

АДОЛФ: Ми овде отварамо школе и болнице. Читав град изградисмо, али ваздух у руднику слабо користи.

АНДРИЋ: Ваздух је овде, па како рећи, мирише. Непријатно. Али са оне стране долине је другачије.

АДОЛФ: (*истресе коњак и си-на други*) Смрди, брате. На трула јаја и паљевину. Ко на трулу душу. Пакао тако базди.

ЈУЛИЈУС: Ви, засигурно, због грудобоље?

АНДРИЋ: Слаба плућа. Једино што сам од оца наследио: склоност ка туберкулози. И још се то по аустроугарским затворима начело. Нема спаса до чиста ваздуха.

ЈУЛИЈУС: Грети морам јавити. Одмах. Ручак да пристави, сви лепо да поседимо, да нам кажете како је по белом свету...

АДОЛФ: Шта ради Хитлер и Хес, како Енглези и Французи гледају на то где Швабе дижу главе..

АНДРИЋ: Немојмо о томе. Нема ту много чега.

ЈУЛИЈУС: (*погледа на џепни сат*) Аух, па ја заборавио. Мене кола чекају, морам хитно за Београд. Ни на ручку не могу остати.

АЛЕКСАНДАР: Бићемо и ми неко ваљано друштво нашем писцу и дипломати, је ли тако? АНДРИЋ: Паметно друштво је ваздан ваљано друштво. Што се ручка тиче, немојте ме планирати. Имам у пансиону, код домаћина...

АЛЕКСАНДАР: Идите молим вас, да једете ону њихову сељачку храну. Има стомак да вас боли десет дана.

(*Куцање на вратима, не чекајући одговор улази Грета са Јулијасом Холиком. Холик у цивилном оделу, са шеширом у једној а кофером у другој руци*)

ГРЕТА: Чујем стигао гост а мени нико не јавља.

(Андрић скаче, клања се, љуби руку.)

АНДРИЋ: Моја грешка. Питао сам за Вас, рекоше: сређује руже у Розаријуму. Откуд по зими, баш сам се зачудио. Терају шегу са мнош, помислих.

АЛЕКСАНДАР: То наша снаја Грета има ружичњак сав у стаклу, па зими греје са пећима, угља барем имамо, а лети склони зидове па се све уклопи у парк.

ГРЕТА: (покаже на Холика) Господин Холик, господин секретар Краљевине Југославије при друштву народа, писац, доктор Иво Андрић.

ХОЛИК: Јулијас Холик, инжењер и директор рудника Ртањ.

АНДРИЋ: Немац?

ХОЛИК: Баварац. Чист.

ГРЕТА: (Јулијусу Минху) И тек сад чујем како вас двојица путујете за Београд? Одмах, неизоставно! Зар ни божићне празнике не можемо без посла провести?

ЈУЛИЈУС: Грета, посао је посао. Холик и ја морамо до банке.

ХОЛИК: И онако ови су празници везани за хришћане а не... (нагло ућути)

АДОЛФ: Не за чивуте, то сте хтели рећи?

ХОЛИК: Банке, господине Адолфе Минх, банке се не обазире се на верске празнике: католички, православни, мухамедански или мојсијевски, њима је свеједно. Једино недељу поштују. Тад ваља бити на породичном ручку и банкарима. Тек да провере јесу ли им ћерке још ту или нису побегле са каквим вагабундом а синови да ли су се вратили са теревенки. Банкарима треба стати за врат. То је решење.

РАДЕНКОВИЋ: (Улази) Ауто је спремно, господо.

ГРЕТА: То може сачекати да прође ручак. Господин Андрић остаје, наравно.

АНДРИЋ: Могли бисте мене до Бање аутом. Није баш уз пут, ал' после преко Озрена на Алексинац па за Београд.

ГРЕТА: Свашта! Господине Иво, ручак и ноћење код нас, па ујутру идемо заједно. И онако ми ваља однети поклоне за сирочад

и млеко, па ћемо скупа. Нећу да чујем не.

АЛЕКСАНДАР: Предајте се унапред. Са Гретом се не да расправљати.

ЈУЛИЈУС: Онда, за сто!

2.

(Розаријум. Грета у бајтованској одећи са Рајковићем, вртларом, орезује руже.)

РАЈКОВИЋ: Милостива, паметније би било да сте какво поврће посадили.

ГРЕТА: По теби, Рајковићу, само се кромпир и купус сматра биљем вредним човека.

РАЈКОВИЋ: Не кажем где руже нису лепе. И моја их Милка сади по лонцима, ал' се зна када им је време. Не зими. Нема користи од њих. Ваља само оно од чег се има нека вајдица. Ово је, онако, за ништа.

ГРЕТА: Лепота није корист, по теби.

РАЈКОВИЋ: Није. Кака вајда од лепоте? Дође, прође. Још је мораш стално неговати. Џабе

труд. Мени је све то само од доконости работа.

ГРЕТА: А школа?

РАЈКОВИЋ: Каке везе сад има школа са цвећем?

ГРЕТА: Ни школа није од користи па децу не шаљеш у њу?

РАЈКОВИЋ: Деца су за њиву, нису они за слова. Неће им то требати у животу. То је за оне слабе, нејаке, кô што је онај писац пре неки дан. Таки не могу ни дрво исцепати а камоли орати. Њима ваља ићи у школу. Болесне и доконе. Мојој деци треба да се науче како ће радити.

ГРЕТА: Има нешто и поврх тога ваљда?

РАЈКОВИЋ: То што се овде работи, е то је за господу. Миленко и Цветко и онако има да се увуку доле, у рудник и шта им значи писменост? Колико да метну параф кад примају плату.

ГРЕТА: Чула сам где си ти своју плату код Анике у кафани оставио?

РАЈКОВИЋ: *(збуњено)* Аника је, да простите, вештица! Ставља нешто у ракију па одма се забле-

савиш и онда по три пут наплаћује!

ГРЕТА: А ти на вересију узимаш.

РАЈКОВИЋ: Једном немаш пару код себе а они одма разгласе. Покварен свет, кад вам кажем госпоја, покварен.

ГРЕТА: Тако неће моћи. Има да се договоримо, децу да ти иду у школу, кад већ имамо и учитеља и шездесеторо чељади што да буду слепи код очију? А кафану заборави. Овај месец дала сам твојој жени паре, оне које си пропио. Немој случајно да сам чула како си је тукао или новце узео! Случајно! И то ти је сад.

РАЈКОВИЋ: Фала, госпојо, неће се поновити.

РАДЕНКОВИЋ: *(Утрчи, задихан, са сузама у очима)* Госпођо... Госпођо...

РАЈКОВИЋ: Затвори врата, говедо! Има све да измрзне!

РАДЕНКОВИЋ: Госпођо! Сажаљевам случај...

ГРЕТА Шта се десило?
РАДЕНКОВИЋ: Господин...*(заплаче се)*

ГРЕТА: Шта се десило?

РАЈКОВИЋ: Сабери се човече!

РАДЕНКОВИЋ: Умро је господин Јулијус! Јулијус Минх је мртав!

ГРЕТА: Како мртав, шта причаш?

РАДЕНКОВИЋ: Инжењер Холик јавио где се господин Јулијус Минх убио револвером у гаражи куће у Београду. Он га нашао мртвог.

ГРЕТА: Јули... мој Јули... *(скљока се на колена)*

РАЈКОВИЋ: *(за себе)* Баш га Холик нашао.

3.

(Библиотека Минхових. Поред Самуилове стоји и Јулијусова слика, све је друго исто. Адолф и Александар са пићем у рукама, Раденковић са стране увија капу, као да је цеди.)

АДОЛФ: Она је начисто полудела.

АЛЕКСАНДАР: Немој тако. Немој.

АДОЛФ: Боље да с попела на врх Ртња, на тај Шиљак и бацала

паре из цака. (Раденковићу) И баш велиш ни мање ни више него погодила хиљаду људи и сто магараца да вуку камен на врх планине?

РАДЕНКОВИЋ: Сваки ко има магаре дао је.

АДОЛФ: Није за цабе, то сигурно.

РАДЕНКОВИЋ: На рукама извлаче камење и грађу, те зидају.

АЛЕКСАНДАР: (*наискап испразни чашу*) Нека је. Њено је то.

АДОЛФ: Како њено? Како, бре Александре, њено? Толике паре а за шта? Диге капелу, цркву, шта ли? Маузолеј покојном Јулијусу на врх Ртња! То има громови да ољуште само тако, кише да сперу па ко да никад ништа није било! У овој вукојбини правити нешто такво. Није он фараон нити смо какви цареви да се парама расипамо на све стране. Она је памет погубила, то је сигурно. Нема другог објашњења.

АЛЕКСАНДАР: Школу им је подигла, Соколски дом, болницу. Ред и цркву да дигне.

АДОЛФ: Ма немој? Овде је требало да се дође. Ради, новац

склони на сигурно и крај. Назад у Моравску, где нам је дедовина. Не задужбине да зидамо.

АЛЕКСАНДАР: Њене паре. Њена брига.

АДОЛФ: То што су њих двоје без деце, то је њихов проблем. Могли су се играти добротине-теља и могло им је срце бити меко кô памук. Али, брате, ја имам и сина и кћерку! Ти имаш сина, Ида у Бечу је са Алфредом и Георгом а тек Регинина Роза! Њој је мало и ово што има. Због њих се капитал не баца на врх неке планинчине усред пустопољане.

РАДЕНКОВИЋ: Госпођа каже како смо ми пролазни а то је све што иза нас остаје. Да нас памте по нечем.

АЛФРЕД: “Да нас памте по нечем”. Е, полудела начисто. Имају по чему да памте. Мало ли је свега овде?

АЛЕКСАНДАР: Шта мисли даље?

РАДЕНКОВИЋ: Каже, кад заврши, има да стави гвоздену ограду и метне кандило да гори за покој душе Јулијусове.

АДОЛФ: Еј, за покој душе оног ко се убио. Стварно је полудела. И још није хришћанин.

РАДЕНКОВИЋ: Држим где она то због нас ради. Бога да се бојимо и господина Јулијуса поменемо у нашим молитвама...

АДОЛФ: Иди ти Раденковићу и гледај посла. Хвала ти на овим вестима, телеграф знаш где је, кад треба, и чим ти је нешто чудно, одмах депешом у Београд да ми јавиш.

РАДЕНКОВИЋ: Хоћу, господине.

АЛЕКСАНДАР: И мени да јавиш.

РАДЕНКОВИЋ: Хоћу, како нећу.

(Раденковић крене, а Адолф га ухвати за руку, заустави. Адолф вади из џепа свежањ банкнота и тутка Раденковићу у џеп, овај се опире.)

АДОЛФ: Деде, немој кô кака снајка. Узми то, док има. Кад нема нећу ти дати. То ти је за телеграф.

АЛЕКСАНДАР: *(Вади новчаник и пар новчаница из њега тутне у шаку Раденковићу)* За

телеграф. Четворе очи да отвориш. Ал', пази, не за Грету. Оног да ми гледаш.

РАДЕНКОВИЋ: Ког?

АЛЕКСАНДАР: Оног, Холика. Разумеш?

РАДЕНОВИЋ: Јашта *(климне главом и оде)*.

АЛЕКСАНДАР: *(гледа у Јулијусову слику)* Ко би рекао, прође већ толико година. Лети време.

АДОЛФ: Сећаш се како сам причао онда, за Хитлера? И ја будала...

АЛЕКСАНДАР: Има и тамо разумног света.

АДОЛФ: Све продати, све! Аривадерчи. Док је време. Само да знаш: Грета неће хтети.

АЛЕКСАНДАР: Нећу ни ја. Немамо где побећи. Не више.

АДОЛФ: Побегли смо 1915, све оставили, нисмо се ни окренули. Остала је и пруга, и жичара и рудник. А кад смо дошли, све почупано, претопљено и потопљено. Али били смо живи. Све се наново изградило. Боље и лепше.

АЛЕКСАНДАР: Јесте, то си лепо рекао. Али ово није та година.

АДОЛФ: Море, биће. Мирише ми. Нећемо имати где, батице, веруј ми.

Ида се јавила из Беча. Хоће да пошаље Адолфа код нас а они би са Георгом у Лондон. Не ваљају ствари тамо.

АЛЕКСАНДАР: Што и Адолфа неће у Лондон?

АДОЛФ: Болешљив је. Не прија му острвска клима. А и сам знаш како је он мало чудан.

АЛЕКСАНДАР: Занесењак.

АДОЛФ: Јадник. Мада би се такав лако уклопио са Енглезима.

ГРЕТА: *(утрчи узбуђено)* Радио! Упалите радио!

АДОЛФ: Шта је сад? Да не гори негде?

ГРЕТА: *(прилази радију, укључи га и тражи станице, крчање и пиштање)* Слушајте вести. Чула сам у амбуланти код доктора...

РАДИО СПИКЕР: "...само што је 9. марта канцелар Шушник најавио за 13.3. плебисцит о независности Аустрије, данас је, 12.

марта 1938. године од стране Немачке извршена анексија Аустрије. На улицама Беча са одушевљењем су поздрављене немачке трупе..."

(Присутни у тишини слушају вест, Александар приђе и угаси радио. Затамњење.)

4.

(РОЗАРИЈУМ. Грета у црнини загледа руже. Инжењер Холик са дрвеном кутијом у којој стоје документи и која је стајала на радном столу Јулијуса Минха стоји поред ње, нервозан. Вади документа и држи пенкалу. У позадини Рајковић орезује руже и прати разговор, трудећи се да буде непримећен међу грмовима ружа.)

ГРЕТА: Циљ сваког узгајивача је да направи црну ружу. То је немогуће, знате ли господине Холик?

ХОЛИК: Нисам се интересовао за то. Требало би да потпишете ове рачуне...

ГРЕТА: Успех је и модра ружа. Али то је само сан. Укрштање и стрпљивост која води томе, то су тако ретке врлине. Снови се стр-

пљивошћу остварују. Уз наду, наравно. Тако се гаји свака лепота.

ХОЛИК: Ви овде имате све услове за такву игру. Довољно времена и топлоте. Колико угља оде на грејање овог стакленика? Колико новца губимо на то? Силне су ту паре пропале.

ГРЕТА: О томе не размишљам.

ХОЛИК: Али ја водим рачуна о томе. Молим вас да ми потпишете ове рачуне и трансакције. (*Гура јој документа у руке.*) Мени није јасно зашто ми не дате генерално пуномоћје. Овако сваки час морам из Зајечара или Београда потезати до вас за сваку ситницу.

ГРЕТА: Било би глупо, кад су већ мене овластили Адолф и Александар да то пренесем даље, зар не? Да су хтели, одмах би вас овластили. (*Загледа папире*) Ово је у реду и ово...

ХОЛИК: (*нервозно*) Уобичајено. Расходи и само расходи, просто се питам како уопште послујемо са тако малом добити. Треба све скресати, ту школу, амбуланту...

ГРЕТА: Ви бисте и угаљ за мој розаријум продали. Пустили бисте све да измрзне.

ХОЛИК: Мало грубо, али је тако. Зашто грејати све ово? Тако би и те руже од мрза поплавеле па бисте имали и савршене пупољке. И зашто садити цвеће поред шина за транспорт руде? Уопште се не виде вагонети од свег тог цвећа.

ГРЕТА: Зар то није лепо?

ХОЛИК: Лепо је само оно што доноси профит. Имало, немало цвећа руда се вади а ми само на губитку због тог, не знам како да га назовем...

ГРЕТА: (*загледа један папир*) Шта је ово?

ХОЛИК: То? Путни налог.

ГРЕТА: Видим, али за Берлин? Каква посла ми имамо са Берлином?

ХОЛИК: Треба направити нове пословне уговоре. Рајху је потребан угаљ у што већим количинама. То је добар посао.

ГРЕТА: И налог гласи на ваше име. То бисте ви мало до Берлина, Холик? Ако им угаљ треба нек

дају понуду, не да им идемо на ноге.

ХОЛИК: Мислим како бисмо постигли бољи договор да ја тамо одем. Лично.

ГРЕТА: То би био пети пут како путујете за четири месеца. До сад бисте ко зна шта уговорили. Ово нека сачека. (*Загледа друге папире.*) Делује све у реду. Дајте ми то. (*Узима кутију из Холикових руку.*) Прегледаћу детаљније.

ХОЛИК: Све се слаже. У пару.

ГРЕТА: Не сумњам. Прецизни сте и педантни. Зато вас је мој Јулијус и најмио.

ХОЛИК: Онда ми треба то пуномоћје.

ГРЕТА: Овако је боље. Ипак ја одговарам за све оне људе и ујама и у селу.

ХОЛИК: Без увреде, али Ви сте се више бавили зидањем капеле, свештањем и уређењем онога на врх планине него другим стварима. Престали сте били гледати рачуне.

ГРЕТА: Сви моји рачуни су сравњени. Своје рачуне немам за шта да гледам. Оно што имам,

све из сефова, сав накит, сваку пару, узидала сам горе, у оно стење. Ово је туђе. Није моје.

ХОЛИК: Како нема ничег вашег?

ГРЕТА: Сви новци, злато, све је у капели.

ХОЛИК: Схватам.

ГРЕТА: Сво поштовање Вама, господине Холик, али морате разумети да је одговорност породице Минх велика. Према себи и према другима. За време великог рата све ово је било уништено, свако окно потопљено. Али, ми смо опстали и са овим људима који живе са нама од нас, подигли наново све. Људи су битни. Ако њих има, биће свега.

ХОЛИК: Тачно тако, госпођо. Тачно тако. Док има људи... Све могу изнова.

Ја бих вас напустио. Посао не може да чека. (*Пружи руку.*) Налог за пут.

ГРЕТА: За Берлин? То нека сачека.

ХОЛИК: (*Љутиито*) У реду, госпођо Минг. (*Одлази*)

ГРЕТА: (*склапа кутију и позива Рајковића*) Молим те, ове руже да спремиш за горе. И провериш има ли уља за кандило.

РАЈКОВИЋ: Морао би и фи-тиље да погледам.

ГРЕТА: Знаш ти најбоље. Опери мало ова стакла.

РАЈКОВИЋ: Стисла је зима, госпоја. Ладно је за прање.

ГРЕТА: Ти чекаш пролеће, кад све размонтирамо а дотле нек је штрокаво. Неће тако моћи. Опери.

(*Грета излази. Рајковић крајцује руже, нервозно их баца на гомилу.*)

РАЈКОВИЋ: Иди молим те, да перем стакла. Прсти има да ми измрзну. А на пролеће да се скину стакла. Накачила толико стаклића, мож' да стави пенцере на сав Параћин и Алексинац. Тера госпоја моду. Ти Рајковићу крајцуј руже, крајцуј а господа нек ждери прасеће, лочу винце...

ХОЛИК: (*улази на задњу реченицу Рајковићеву*) Они не једу прасетину. Ни свињетину.

РАЈКОВИЋ: О, то сте ви господин инжењер. Што не једу свињско?

ХОЛИК: Толико дуго се овде вучеш а ништа о њима научио ниси. Они су Јевреји. Чивути. Не једу свињско.

РАЈКОВИЋ: Море, богато па бахато. Мож' им се и од тице млеко.

ХОЛИК: Незахвалан си. Да си под мојом руком, давно бих те ја најурио.

РАЈКОВИЋ: Е, ал' нисам. То најуривање може са оним рупарима, а са мном јок.

ХОЛИК: (*гледа околу, сагиње се и подигне пенкало*) Испало малопре.

РАЈКОВИЋ: Како те матора нагарила добро ниси без ципела остао.

ХОЛИК: Чувај се, момче. Имаш дуг језик.

РАЈКОВИЋ: (*вади до тад скривену флашу*) У, ал' си ме уплашио. (*Пије, мршти се, хукће.*) Јака. Нисам ти под руку, ни на руку инжењеру. Прођи ме се.

ХОЛК: Пријавићу те шта тр-
тљаш и како пијеш!

РАЈКОВИЋ: Можеш. Много
ме бриге. А знаш шта, јесте обоје
Швабе али те не мирише баш
много. Ни она ни они њени де-
вери.

ХОЛИК: Ја сам Немац! Они
нису!

РАЈКОВИЋ: Јевреји, Немци,
све ти је то брале исто. Сви на
исту рупу серете.

ХОЛИК: Говедо српско! (*Окре-
не се и оде.*)

5.

*(Библиотека. Александар и
Грета. Александар у фотељи чи-
та новине, Грета у другој фо-
тељи пиће чај. Куцање. Улази
Раденковић са Адолфом Идиним
- Сестрићем. Младић носи пре-
гришт фотографија, фотоапа-
рат, старе мапе. Одмах се види
да није сав свој.)*

РАДЕНКОВИЋ: (*уз уздах*) Ево
стигосмо млади господин се-
стрић и то пре мрака, како сте
заповедили.

АЛЕКСАНДАР: Како је било?

РАДЕНКОВИЋ: Он какав је
још би се по гудурама ломатао.
Кости нам измрзле а он би само
слико и слико... Ко да има шта да
се слика.

АЛЕКСАНДАР: У реду је.

СЕСТРИЋ: Пејзажи фанта-
стични! Какве само сенке падају...

ГРЕТА: Седи, Адолфе, одмори
се. Биће све то и сутра ту.

РАДЕНКОВИЋ: То му и ја
причам ал' он навалио још ово,
па још оно... Морам да га тужим:
ништа није јео. Баш ни залогаја
у уста да стави. Једва да је воде
пио.

АЛЕКСАНДАР: Алфреде! Са-
мо фали да се разболиш! Шта
Иди у Лондон да јавимо? Умро
од глади поред нас живих?

РАДЕНКОВИЋ: И иде све раз-
дрљен. А ладно, уши хоће да от-
падну од мрза. Планина је ово.

СЕСТРИЋ: Нема се времена.
Мало је времена ујко. Ово треба
истражити. Сигурно је доле не-
што закопано.

ГРЕТА: Иди се пресвуци и
утопли.

СЕСТРИЋ: Има нешто испод ове планине, то засигурно. Као у Египту, има неких сила у ваздуху...

АЛЕКСАНДАР: Да нечег има нашли би га одавно. Само угаљ. Ништа друго.

РАДЕНКОВИЋ: Све оће да му причам о неким алама и вампирима. Ја му кажем: то је за децу, не за људе. Џабе. Још почео код сељака да се распитује. (*Грети, у поверењу.*) Неће да ваља. Чудно га гледају.

ГРЕТА: Нека, нека. Хвала ти. Иди ти.

РАДЕНКОВИЋ: Ако буде устребало ту сам. Мада, слава ми је за пар дана па припремам, ако би могли неки дан да ми дате вољно.

АЛЕКСАНДАР: Узми колико ти треба.

РАДЕНКОВИЋ: Е, захваљујем и у здравље. (*Оде.*)

ГРЕТА: (*погледа Александра*) И сад? (*Сестрићу*) Ти си сав измрзао, навући ћеш неку упалу или јектику.

СЕСТРИЋ: Ујна, ако ово није била пирамида, ту ме сеците. Ту!

Све сам сликао, мапирао... Чим гране пролеће скупићемо људе, овде има рудара они се разумеју у копање, па трашеје, сонде. Биће то веће откриће него Шлиманова Троја. Пазите кад вам кажем. Шлиман ће бити прошлост!

(*Александар и Грета га гледају са тугом и међусобно забринуте погледе размењују.*)

СЕСТРИЋ: Облик није природан, никако! Овакве формације планине нису познате...

АЛЕКСАНДАР: Све су то већ геолози чачкали. Нема ту ничег посебног. Природа ко природа. Камење, малко угља. Некад вулкан, нема ништа људском руком рађено док ми нисмо дошли.

СЕСТРИЋ: Замислите само место оне капеле ујки Јулијусу да стоји златна пирамида...

ГРЕТА: Боже ме саклони.

СЕСТРИЋ: То би било равно Кеопсовој пирамиди. Натурлих, могуће како је некад и била...

ГРЕТА: Ничег није било док ми нисмо дошли. Ледина и камен. Све смо пошумили, хектаре и хектаре...

АЛЕКСАНДАР: Пусти га Грета. (*Узме нежно Алфреда под руку и изводи напоље*) Пресвуци се и утопли. Нек ти скувају какав чај. Има овде једна травка, одличан је увар од ње. Кости загрева и бистри главу. Ајде, слико моја наопака.

(*На вратима се сретну са Холиком. Холик са презиром гледа у Алфреда.*)

АЛЕКСАНДАР: (*испратио Сестрића, за њим*) Добро се само утопли. (*Холику*) Видите и сами.

ХОЛИК: Чудно и, допустићете, јадно.

АЛЕКСАНДАР: Шта је јадно?

ХОЛИК: То стање залуђености. Није пролазно, зар не? Колико знам, склонили су се његова мајка, отац и брат у Лондон, а он дошао овде. Вероватно га вуче тај истраживачки дух.

ГРЕТА: По вама то није добро.

ХОЛИК: Оваквих у Рајху нема. Ни у Лондон га нису одвели како их не би брукао.

АЛЕКСАНДАР: Мислите како је овде дошао да се не би видело где нешто са њим није у реду?

ХОЛИК: Не кажем, не кажем, али је могуће. Него, да ли сте одобрили мој пут за Берлин?

ГРЕТА: Разговарали смо. Није у овом тренутку неопходно склапати послове са њима.

ХОЛИК: У том случају... Мислио сам кад већ идем у Немачку...

АЛЕКСАНДАР: Како то: идете у Немачку?

ХОЛИК: Имам неких својих послова. Приватних. Сматрао сам како би се могло обоје уделити о истом трошку. У сваком случају бићу одсутан неколико дана. Најмање седам.

ГРЕТА: Сретан вам пут.

АЛЕКСАНДАР: И поздравите ко пита за нас.

ХОЛИК: (*наклони се и крене, излазећи*) Хоћу, не брините. (*Изађе.*)

АЛЕКСАНДАР: Овај човек ми се све мање свиђа.

ГРЕТА: Њега да није, лоше бисмо пословали. Држи све под контролом.

АЛЕКСАНДАР: Тај би и нас да може, држао под контролом. На кратку повоцу.

ГРЕТА: Сувише си строг.

АЛЕКСАНДАР: Који је ђаво у њему Јулијус видео, никад ми неће бити јасно.

ГРЕТА: Радника и дисциплину.

АЛЕКСАНДАР: Таква дисциплина, ред и рад, доћи ће нам главе.

6.

(Розаријум, ноћ. Рајковић уз лампу нешто послује, стално се осврћући.

Раденковић улази са фењером и мотком.)

РАДЕНКОВИЋ: А чујем нешто шушка. Мислим се која је живуљка.

РАЈКОВИЋ: Ти си постô пандур на имању. И пудар, што да не. Кад си већ коњушар и слуга, шта ти фали.

РАДЕНКОВИЋ: Шта ти, несрећо, радиш овако касно? Сигурно не крајцујеш руже?

РАЈКОВИЋ: Гледај си своја посла!

РАДЕНКОВИЋ: То и радим. Шта спремаш?

РАЈКОВИЋ: Моја ствар. Прошло је време Миловане кад сам ја овде био роб! Ноћаске то пре-стаје. Паз' шта ти Рајковић каже.

РАДЕНКОВИЋ: Ма немој? Баш ноћаске? Мало ти било што те госпођа примила у службу него си још и роб? Како те, бре, није срамота?

РАЈКОВИЋ: Од кога и чега да ме буде срамота? Примила у службу, па шта? Треба у дупе маторо да је довека љубим? Ако ме и примила, за то работам!

РАДЕНКОВИЋ: Можеш волу реп ишчупати а овде плевиш травке и сецкаш цвеће. Њива ти се упарложила а овде ми изиграваш бог зна шта. Мислиш како не знам где си слагао да имаш болесна леђа и ниси за никаку другу службу способан? Налего си на њену тугаљивост. Нашô па зашô.

РАЈКОВИЋ: Нашô се ко ће ми придиковати. Како си јој се ти умилио? Под сукњу подвукао?

Јес да је матора удовица, ал' јој није зарасла међу ногама, је л' тако, Миловане? Милујеш ли ти то?

РАДЕНКОВИЋ: Мани се бесмислица, погани једна. Таке глупости само теби на ум и могу пасти.

РАЈКОВИЋ: Ајде са мном. Ајде, да не будеш више слугерања ко до сад.

РАДЕНКОВИЋ: А како се то постиже, очију ти?

РАЈКОВИЋ: Чуо сам, ево ту сам био, кад је оном Шваби рекла да је сво њено злато горе узидано!

РАДЕНКОВИЋ: Где то?

РАЈКОВИЋ: Па горе, у капели.

РАДЕНКОВИЋ: Мани се глупости.

РАЈКОВИЋ: Овога ми крста, чуо сам! Тако је рекла. И ја сад идем.

РАДЕНКОВИЋ: *(ухвати га за руку)* Где идеш, несрећо једна?

РАЈКОВИЋ: Како где? Па горе, има да дигнем то у ваздух и нађем злато! Дукати, полунице... Свашта ту има, сигурно.

РАДЕНКОВИЋ: Ти си луд! Где цркву да разориш, јадо?

РАЈКОВИЋ: Ајде бога ти, каква црква...

РАДЕНКОВИЋ: На светињу руку да дигнеш, отпала ти дабогда!

РАЈКОВИЋ: Коју светињу? Јесу ли је попови зидали? Нису! Ко је то зидао? Чивуткиња. Дакле нема ту никакве светиње нити били чега грешног. Једино је грешно да злато горе стоји. На Шиљку.

РАДЕНКОВИЋ: Ти си или нешто наопако чуо или наопако схватио. Знам те, биће обоје.

РАЈКОВИЋ: Добро сам и чуо и сватио. Ти како оћеш. Оћеш са мном? Нећеш. Добро, понуђен ко почашћен.

РАДЕНКОВИЋ: Не! Ни за живу главу!

РАЈКОВИЋ: Буди слуга. *(Упрти ранац на раме и крене, нагло се врати и шчена за врат Раденковића)* А ти! Боље би ти било о овом ником ни речи да ниси прозборио! Или неће бити ни тебе ни куће твоје! Има све до колевке да ти затрем, чујеш?

РАДЕНКОВИЋ: Стари си ти крволук, знам те. Шарка под каменом.

РАЈКОВИЋ: Онда је добро: знам те, знаш ме. Ником ни словца.

(Рајковић угаси фењер и изле-ти напоље. Раденковић гледа за њим.)

РАДЕНКОВИЋ: Има неку беду на врат да нам навуче.

(Затамњење. Јак бљесак, затим експлозија која одјекује, као да је негде ударио гром. Розаријум. Лагано свитање, све је црвено. Грета стоји, држи ружу иза ње Раденковић са кандилом у руци, као мртвом птицом.)

ГРЕТА: Свиће. Овде рано свиће још раније смркава.

РАДЕНКОВИЋ: Госпођо...

ГРЕТА: Не вреди. Мислила сам сам где је свет другачији. Учила сам где се добро добрим враћа, а оно...

РАДЕНКОВИЋ: Није цео свет таки. Знате оно: зло чини, злу се надај, добро чини и заборави.

ГРЕТА: Како да заборавим? Зар је узалуд све оно што смо

радили? Онолико гладних уста нахранити, онолико голих обукли. Очи им отворили. А они... Овако...

РАДЕНКОВИЋ: Нису сви такви. Нису. Мрцина се нађе у сваком роду. Несој је лако бити.

ГРЕТА: Нису имали милости ни према камену. Шта би тек нама, живима, учинили? Они неће ни трага да нам има овде.

РАДЕНКОВИЋ: Не мисле они тако. Не мисле тако далеко. Њих похлепа води, ништа друго. Немају милости због својих незаситих, гладних очију.

ГРЕТА: Неће ме. Биће како сам погрешила. Хтедох бити једна од њих али ме истискују, кô гној трн. *(Гледа ружу)* Више нема сврхе. Нема ничег.

РАДЕНКОВИЋ: Остао само део зида од капеле. И ово. *(Приђе и пружи јој кандило)* Добро и то нису украли.

ГРЕТА: *(узима кандило и ружу у дугу руку)* Разнеће они и камење одозго. Неће им бити тешко снети га доле кô што су кукали носећи га узбрдо.

РАДЕНКОВИЋ: Понеће они узбрдо све што треба. Нову црквицу има да озидамо. Видећете.

ГРЕТА: Нема сврхе. Нема људи за то. Нема људи... Нигде... Ништа разумели нису...

(Гледа ружу и кандило, привије на груди. Затамњење.)

7.

(На сцени је осветљен само Адолф Минх у фотељи. Поред њега радио-апарат. Адолф пуши и слуша вести.)

СПИКЕР: Пошто је дошло до трагичног убиства седмог новембра у Паризу трећег секретара амбасаде Немачке Ернеста вон Рота од стране Јеврејина Хершела Гришпана, дошло је до спонтане одмазде према припадницима јеврејске заједнице у Немачкој. Синоћ, деветог новембра, на стотине демонстраната је камењем полупало излоге јеврејских радњи и кућа. Резултат нереди је 36 мртвих и 91 повређен Јеврејин, док је двадесет хиљада стављено у притвор због сопствене заштите. Бројне синагоге и други објекти су оштећени. На овај начин само се продужава

криза настала протеривањем петнаест хиљада Јевреја у Пољску, која је одбила да прими дојучерашње немачке држављане тако да су исти још увек на ничијој земљи. То је, како се наводи и био разлог убиства Ернеста вон Рота од стране Гришпана који га је заменио за амбасадора Немачке у Француској. Слушали сте вести за десети новембар 1938. године, програм настављамо популарном музиком...

(Адолф се нагне угаси радио. Пуши смирено, повуче неколико димова, угаси цигарету и у тишини вади пиштољ, прислања на слепоочницу. Затамњење. Пуцањ.)

САН

8.

(Биоскопско платно. Пројекција: одбројавање од 7 до 0, бројеви су у кругу наопако окренути, са кружним током линијом која потиरे бројеве. Кад одброји, појави се текст "ФИЛМСКЕ ВЕСТИ", "1941. БЕОГРАД" документарни снимци бомардовања Београда, рушевине, колоне избеглица. Немачки војници који заробљавају

војнике, скидање униформи, пролазак тенкова. На сцену излази Холик у униформи СС официра, држи говор док пројекција иде преко њега. На платну "ЗАГРЕБ. 1941", снимци раздраганих људи, жене које бацају цвеће, раздрагани грађани.)

ХОЛИК: Немачка је најзад на своме! Дошло је време остварења великих циљева. У новој империји неће бити места за слабе и нејаке. Ви сте, сад, грађани Великог Рајха! Вама је дато од Бога оно што не заслужујете. Нисте достојни земље на којој живите! Дошли сте на тло које није ваше и једно за вас добро је да у темеље одете. Ви, такви никакви, паразити на телу Европе, црви у телу новог поретка који трују организам и луче отрове! Крдо сте крвавих пацова које треба потаманити и отерати у пакао. Нема више уживања на туђи рачун, од сад само рад и ред, као што је у свим културним земљама. За вас није култура, за вас је рупа, рудник! Довешћемо све који су само способни за копање, јер за друго и нисте. Нема дембелисања. Сва питања сад су решена. Они који нису способни да се прилагоде

нестаће. То је природни ред ствари. Дошао је час да здравље победи болест. Сваки отпор биће сломљен. Свако ко се усуди другачије да мисли, биће затрт! Hitler mit uns, wir mit Hitler.

9.

(Розаријум. Снег полако пада. Стакла поломљена, цвеће увело. У капуту на средини стоји Грета са сликом Јулијуса Минха испод руке, у шакама држи кутију и једну ружу. Поред ње кофер. Раде-ноковић улази, узима кофер, лагано додирне Грету по рамену и излазе са сцене. Снег и даље пада.)

10.

(Библиотека-радња соба Минхових. Све је као и раније осим што је на зиду велика слика Адолфа Хитлера. Холик седи за столом, у униформи, листа папире. Испред њега посуда са куваним јајима одакле вади повремено неко и једе. Поред стола, скрушено, у капуту, стоји Андрић. Нагло постарао, сед. Холик се забавља и ужива током читаве сцене.)

ХОЛИК: Драги мој докторе...
Мајн либе хер Андрић... Срећемо
се изнова.

АНДРИЋ: Околности и позив
који се не може одбити. Опро-
стите, не знам вам чин.

ХОЛИК: Није битан. Чинови
су ништа. Ништа. Знамо се.
Ваљда ми име памтите?

АНДРИЋ: Срели смо се... Дав-
но. Али, знам Вам име.

ХОЛИК: Често га изговарају
и у руднику и доле, по градовима,
је л? Видите како је лепо сређено
све. Ради се. Рад ослобађа. Дола-
зе са свих страна у руднике они
који су свилени или црвени или
су, напросто, Срби. То је довољ-
но да неко копа. Више немам
проблема са надницама, знате?
Све у корист нове Европе.

АНДРИЋ: Европа је увек иста.
Људи су исти, раде исте ствари
на исти начин. Зато је иста и биће
ваздан иста.

ХОЛИК: Неће бити више иста.
Сад је једна. Нема да свако вуче
на своју страну. Ви сте, барем,
дипломата...

АНДРИЋ: Био сам.

ХОЛИК: Зар ви, човек који је
био опуномоћени министар ино-
страних послова и посланик при
амбасади у Берлину. Ви, који сте
били док је потписиван пакт на
који сте тек тако пљунули. Па ви
сте лично видели Фирера! Дали
му акредитиве! Која част. На то-
ме Вам завидим. Заиста.

АНДРИЋ: Све је то у оквири-
ма посла.

ХОЛИК: И шта неко, ко је ста-
новао у "Ексцелзиору" у Паризу,
Мадриду, Женеви, Берлину...Не-
ко ко је члан Српске академије
наука, носилац ордена Обновље-
не Пољске, оредена Легије части,
(загледа папир) чега све ту нема...
Шта ће неко, човек као ви, на ме-
сту као што је ово?

АНДРИЋ: Ви сте ме позвали.

ХОЛИК: Не правите се духо-
вити кад нисте. Шта тражите у
Бањи?

АНДРИЋ: Болест. Патим од
лоших плућа.

ХОЛИК: Знам. Наследна бо-
лест.

АНДРИЋ: Овде је чист ваздух.

ХОЛИК: У сваком погледу.
Сакрили сте се. Рачунате: завод

за туберкулозу, зараза а сви чисти народи плаше се кужних болести. Нека врста скривања међу губавце. Алал вера. Ви се (*гледа папире*) изјашњавате као Србин?

АНДРИЋ: Да. Шта у томе има лошег?

ХОЛИК: Смешно. Ви сте Хрват. А Хрвати су наши пријатељи.

АНДРИЋ: Изабрао сам да будем Србин.

ХОЛИК: Нисам знао како је то нека организација у коју се можеш уписати. Ко неко добровољно певачко друштво? Мислите ли се исписати из те погани?

АНДРИЋ: Може се само исписати из људи. Не знам што бих се другачије писао него до сад. Неке ствари човек бира. То је један од дарова.

ХОЛИК: (*устаје, ишта око Андрића, носи папире у рукама*) Немојте се правити препаметни, кад нисте. Знате ли зашто сам Вас звао? Не знате, наравно. То што се назови Србин је довољан разлог да вас пошаљем доле у јаму, са све слабим плућима. Истражили бисте овдашње катакомбе. И могу да Вас затрпам тамо, ако хоћу. Али, нећу. Неки-

ма је стало до Андрића. Одбили сте да потпишете Апел српском народу којим се осуђује отпор немачким снагама, одбили да напише и објавите приче у Српској књижевној задрузи, иако су вас лепо замолили и још сте њихов члан...(*чита*) “Навео је како сад није прилика нити време за тако нешто.” А кад ће бити прилика, молићу фино?

АНДРИЋ: Држим где рат није време кад неко чита књижевна дела. Тад се могу писати али се тешко читају. Читање тражи смиреност и самоћу. У рату, као и сваком страху, људи се збијају, теше.

ХОЛИК: Па пишете ли штогод?

АНДРИЋ: Почео сам. Неку хронику.

ХОЛИК: Хроника о чему?

АНДРИЋ: О конзулу у Травнику. Историјска ствар.

ХОЛИК: Нема везе са садашњим временима, је ли тако?

АНДРИЋ: Нема.

ХОЛИК: То што сте побегли из Београда, разумем. Село је овде, може се наћи вазда нешто

за појести а у граду је глад. Побегли сте телесно а видим и мисаоно. Пискарате. Ако. Само вам је тешко дати потпис на један Апел за добро свих и пар причаца испоручити. То је тешко. Жврљнути пар кукица, е то је баш тешко.

АНДРИЋ: Мени је то тешко. Неке ствари су мучне и противне људској природи. Кад су те кукице нешто иза чега стоји човек а не посао, онда ваља промислили о свему.

ХОЛИК: Нећете?

АНДРИЋ: Не могу.

ХОЛИК: Сигурни сте?

АНДРИЋ: Већ само робовао хер Холик. Као младић, додуше, али неке ствари знам. Прогутао сам своје страхове кад сам стао пред вас и спреман сам на последице.

ХОЛИК: Немојте тако. На шта бих ја личио кад би било шта нажао учинио неком ко је познати дипломата, макар се уписивао у Србе?

АНДРИЋ: Шта желите од мене?

ХОЛИК: Просто: потпишите апел народу, онда начврчкајте неку причуцу и готово. Миран ја, мирни ви.

АНДРИЋ: Уколико одбијем?

ХОЛИК: Не знам. Чуда су могућа. Може се десити да вам се оствари жеља и упознате окна у Ртњу или по Зајечару или Алексинцу.

АНДРИЋ: Ако је то све, могу да идем?

ХОЛИК: Нико Вас не држи. Још увек. Тешко је бити ништа кад сте били неко у временима као ова. Виђате ли Грету Минх?

АНДРИЋ: Посетио сам је.

ХОЛИК: Онда је обиђите. Реците јој да сврати. Имао бих да прозборим коју са њом.

АНДРИЋ: Бићу курир султану. Још ми дајте и свилен гајтан.

ХОЛИК: И још нешто... Александар Минх ми треба. По задњим вестима, он је био у Београду па му се изгубио траг. Знате ли где је он?

АНДРИЋ: Како би то ја, одавде, могао знати?

ХОЛИК: Уман сте човек, кад хоћете. Свашта можете знати а да нисте тога ни свесни. Где је?

АНДРИЋ: Не знам.

ХОЛИК: Па добро, кад је тако. Слободни сте. И размислите. Живот зна бити неугодан кад понестане сира и кајмака. Од чиста ваздуха се тешко живи.

(Андрејић излази. Холик мирно љушти јаје и целог га гута.)

II.

(Соба Грете Минх у породици Раденковић. Скромно намештена, дрвени зидови, нешто намештаја. Јулиусова слика на зиду, гомила саксија са цвећем. Просторија је импровизирана као соба од дела сеника, оронула, јадна. Гретине ствари у коферима. Кревет од дасака на њему лежи резбарена кутија у којој су држани документи о руднику. Марија стоји и гледа по соби. Раденковић улази и гледа у жену.)

РАДЕНКОВИЋ: Где је?

МАРИЈА: Одвело је.

РАДЕНКОВИЋ: Ко је одвео?

МАРИЈА: Дошао онај са наочарима, неки њен познаник. Го-

спода београдска, белосветска. Нешто ћућорили и она оде.

РАДЕНКОВИЋ: Рече ли шта?

МАРИЈА: Ни зуба не обели. Ни до виђења. Није те поздравила, ако те то брине.

РАДЕНКОВИЋ: Мене брине да јој нешто не буде.

МАРИЈА: Госпоја је то. Слабо шта њима море бити.

РАДЕНКОВИЋ: И како оде? Пешке?

МАРИЈА: Госпоцки. Чекала је кола напољу. Швабе.

РАДЕНКОВИЋ: Е, то не ваља.

МАРИЈА: Има да не ваља по нас. Чувамо је ту ко да ти је из ока испала.

РАДЕНКОВИЋ: То смо већ ја и ти завршили ту причу. Шта тражиш овде? Ниси дошла да распремаш.

МАРИЈА: Она не да да јој се ствари дирају. Што би ја се трпала где ми није место?

РАДЕНКОВИЋ: И шта тражиш овде? Нема ту ништа за нас.

МАРИЈА: Оћу да видим. Слабо је ту шта од господства остало. Она кутија је лепа.

РАДЕНКОВИЋ: Виђо сам је у Минховој канцеларији. Ту су неки документи.

МАРИЈА: Ту могу бити и паре.

РАДЕНКОВИЋ: Иди жено, паре. Које, ове недићеве? Или немачке? Мож' са њима да се убришемо. Папир је то. На њега мож' да напишеш шта хоћеш и људи се договоре: е то вреди. Кад договора нема, само артија.

МАРИЈА: Онда су дукати. Накит. Таки је то свет, све у злато претвара.

РАДЕНКОВИЋ: Ма, тебе сврбе прсти. Ниси дошла, ваљда, да јој наплатиш кирију?

МАРИЈА: Смрдља ту већ друга година за џабе. Што да не наплатим? А ког они одведу, тај се не враћа. Мислила сам да јој склоним ствари. Ако дођу они ће да узму, и све има да пропадне.

РАДЕНКОВИЋ: Нек пропадне. Туђе је. Није наше.

МАРИЈА: Није наше? Наш је то зној, слепче, наш.

РАДЕНКОВИЋ: Да ту нешто има, не би га на кревет ставила.

МАРИЈА: Није стигла да склони. Једва је капут огрнула. Ето.

РАДЕНКОВИЋ: Боље ти изађи из собе. Паметније је.

МАРИЈА: У својој штали могу да будем кад оћу!

РАДЕНКОВИЋ: Моја кућа никад није била лоповска и неће бити! Може поган тећи на све стране, наше је да се не окаљамо! Брука има до века да остане.

МАРИЈА: Слепац си био, слепац има да останеш! Деца ти пиште гладна а ти... Још си слугерања. Ништа не остаје довека. Је л' хтела ону капелу да дигне где јој није место? И није јој писано да остане. Шта је тела са тим? Полудела жена начисто. Онај диго руку на себе а она му ко свецу диже цркву, Боже саклони и сачувај. Време се окренуло! Слабо шта ће бити исто и ако ово све прође.

РАДЕНКОВИЋ: Све прође. Брука остаје. А капела није ни била оно што си мислила ни ти ни други. Она је била реч у ка-

мену. *(Изнервирано)* Изађи напоље. Одмах!

МАРИЈА: *(излазећи)* Кајаћеш се ти, пази шта ти кажем. И ако се ова не врати, све има да претријарим и ово смеће бацити напоље. Гаји цвеће у саксијама. Свашта. Боље да је засадила паприку или спанаћ... Глад бије па закива, а ми гајимо руже.

12.

(Библиотека Минхових. Холик као у пређашњој сцени. Игра се са куваним јајетом, преврће га по рукама. Грета седи у фотелји, као на испитивању. Холик почиње смирено а завршава нервозно кружећи око ње.)

ГРЕТА: Нисам овакву част очекивала. Велики Холик ме позвао.

ХОЛИК: Знате ли што сам вас позвао?

ГРЕТА: Немам представу.

ХОЛИК: Да видим како сте, треба ли вам што? Ипак смо радили тако дуго заједно. Зар вас не занима како рудници послују?

ГРЕТА: Нису моји да би ме занимало.

ХОЛИК: Де, де... Како нису? Папири су на вас. Чујем где сте сместили код оног кочијаша? Принцеза на зрну грашка. Тера ли вас да круните кукуруз?

ГРЕТА: То су добри људи.

ХОЛИК: Који скривају Јевреје. Нису ништа бољи од њих. Доћи ће на ред и то, словенско питање. Полако. Не може се све одмах. Систематично.

ГРЕТА: Увек сте били систематични.

ХОЛИК: Очекивао сам како би отишли код оног вртлара, Рајковић, Рајевић како ли се звао, али нема му ни траг ни гласа. Или је у четницима или у партизанима. Најурили сте га у своје време. Такви знају бити погани. Очас посла баце бомбу у ону шупу у којој таворите. А прво се позабаве са женскињом. Гуја је то. Њима то није гадно као нама. Ми се са свињама не паримо.

ГРЕТА: Одвратни сте!

ХОЛИК: Реалан. Суво реалан. И, како иду дани у скривању?

ГРЕТА: Када бих се скривала, не би ме никад нашли.

ХОЛИК: И то је тачно. Сад, како би се то правно гледано? Мало компликовано, кад би се односило на културне народе. У овом случају, просто: сви пред зид и трас! (*Згњечи јаје у шакама, брише руку о раме Грети*) Једноставно. Све је у тим једноставним решењима.

ГРЕТА: Ако сте ме звали да бисте ме убили, не морате се иживљавати и правити паметни. Завршите то.

ХОЛИК: Могоа сам ја то одрадiti кад сам хтео! И могу увек! Али нећу. И поред свега сте арогантни. Страшно поносни, горди, без покрића. Сад сте ништа! Ништа! Боже, како сам вас мрзео. Све вас! Крвопије и лажне филантропе. Радити за вас је било огавно. За неког ко не зна шта ће са собом. Сисали сте ову земљу, све што извучете срали као злато, то вам је умешност! Такав дигестивни тракт. И то ме занима, само то: где је злато?

ГРЕТА: Водили смо сличан разговор. Ми смо гадни а све наше није. Чудна мерила. Ја немам злата. Немам ништа.

ХОЛИК: Имате власништво на рудницима.

ГРЕТА: Зар велики Фирер није све то одузео?

ХОЛИК: (*седне испред ње*) Нисмо ми деца. Ово, (*цимне ревер униформе*) то је ништа. Само оде-ло, прње. Знате ли да се Немци из Војводине лагано селе за Немачку? Нисте знали? Неки моји пријатељи ми јављају како ствари не стоје баш понајбоље. Много се тога загризло. Али, све ће то проћи а ово (*махне руком унаоколо*) то остаје. Као и увек до сад. Ово не може нико однети. Кад би се дало смотати као застава под мишку и форверц! Али не може.

ГРЕТА: Шта се то мене тиче?

ХОЛИК: Можемо направити посао. Има у вама још мало тог смисла за добру шпекулацију. Није све пропало у сулудим сновима о капелама за безбожнике које безбожници зидају и фантазијама о плавим ружама, које не постоје. Не могу ствари бити државне. Мораће неко бити вла-сник. То је увек тако. Ви сте вла-сник дела акција. Пуномоћ имате за располагање акцијама оста-

лих Минхових. Препишите их на мене. Поклоните и ја вам гарантујем живот! Добар посао: једна глава за толико земље.

ГРЕТА: Мој живот је одавно завршен. Ништа не значи један папир којим би продужила ову агонију.

ХОЛИК: Ја сам човек од речи! Неће вам зафалити длака са главе. Гарантујем.

ГРЕТА: Реч немачког официра?

ХОЛИК: Реч Холика! Господина инжењера. До сад се увек ценила.

ГРЕТА: Од кад сте и господин и нациста?

ХОЛИК: Од 1930!

ГРЕТА: Змија у недрима. То смо гајили! Мој потпис и онако ништа не вреди без осталих.

ХОЛИК: Не могу да нађем Александра. Нестао. Биће где је видео како стиже месо Савом за Каленић пијацу па уватио пут. Лепо сте ономад рекли, паметно: док има људи све се да створити. Само исти људи стварају исте ствари. Како рече ваш пријатељ дипломат. Нова времена траже

нове људе. Кад не буде свог овог гмаза... Неће бити старих навика. Зато ми треба Александар Минх. Закопао се негде.

ГРЕТА: Или сте га негде одвели.

ХОЛИК: Проверио сам. Знате ваљда. Нема га у пописима. Нема у транспортима. Могуће како је негде загубио главу. Остале сувласнике... Па добро они ме не интересују много. Довољно ће бити шездесет посто власништва. А ви имате пуномоћ да ми пренесете готово све! И сестре Минх су вама дале овлашћење да располажете њиховом имовином.

ГРЕТА: Изгубила сам тај папир.

ХОЛИК: Немојте се правити лудим а мене глупим! Само то не!

ГРЕТА: Све ово свело се на пљачку. Ми смо одвратни али наше имање није. Чудан укус. Иза свега се крије разбојништво.

ХОЛИК: Нема богатства без тога. И ви сте преварили сељаке дајући им неке мрвице. Болница, школа, биоскоп, станови. Малко млека за сиротињу. Сестра ми-

лосница, није него. Знам ја вас, Чивуте. Ствар није ваша док је не купите. Како она прича иде кад је један од очева Израела хтео да сахрани неког? Краљ му поклањао а он упорно хтео да плати, јер само тако ће та земља на којој је гроб бити уистину јеврејска. То разумете.

ГРЕТА: Како ви мислите да платите?

ХОЛИК: Вашим животом, рекох. Даћу мали подстицај. Нашао сам Алфреда у Зајечару. Ваш сестрић. Пирамиде и глупости.

ГРЕТА: Он је једно дете! Одрасло тело, а дете у глави!

ХОЛИК: Па то дете је овде... *(Приђе телефону, окрене неки број.)* Уведи га.

ГРЕТА: Шта намеравате? Он нема ништа са овим. Није власник. Није ништа. Божији створ.

ХОЛИК: Ако је ништа, онда ником неће недостајати, зар не?

(Врата се отворе, неко гурне Сестрића у просторију. Сестрић је збуњен, осврће се, примети Грету и полети јој у загрљај.)

СЕСТРИЋ: Они ме бију! Зашто ме ударају? Ништа нисам јео два дана, не дају.

ГРЕТА: Биће све у реду. Све ће бити добро. Не бој се.

СЕСТРИЋ: И стално вичу. Не знам шта хоће од мене!

ГРЕТА: Не бој се. Само хоће нешто да провере.

СЕСТРИЋ: Хоћу кући! Доста ми је ових брда. Сви вичу, само се пуца. Хоћу кући!

ХОЛИК: Сад ти је кућа свуда. *(Понуди му кувано јаје)* Јеси ли гладан?

СЕСТРИЋ: *(дурећи попут детета)* Нећу. Баш нећу.

ХОЛИК: Штета. Дакле Грета, ствари стоје овако... *(Нагло потегне ништољ и пуца Сестрићу у главу, овај се само скљока у Гретиним рукама)* Уколико не пристанете, овакав начин решавања проблема биће примењен на свим рођацима породице Минх који ми падну шака. А верујте, тражим их.

ГРЕТА: *(запрепашићено гледа у мртвог Сестрића у рукама)* Чудовиште! Он је дете!

(У просторији се појављује Јулијус Минх, са крвавом главом. Само га Грета види. До краја представе кад год је Грета ту, биће и Јулијусов дух. Грета, наједном препуна снаге, окуражена, држећи сестрића, говори Јулијусу.)

ГРЕТА: Видиш шта је твој повереник учинио, добри мој? Видиш ли његову оданост? Самом себи је био увек добар. Нисмо видели, нисмо. Сви су такви. Узалуд, све је узалуд.

ХОЛИК: Сад мало играмо лудило госпођо? Нека, проћи ће вас то. Имате пар дана да размислите. Онда ћу кренути да сваки дан неком окончам муке. А крв је на вашим рукама, упамтите.

ГРЕТА: *(Јулијусу)* Прах. Само прах и угљена прашина. Ничег остати неће.

(Затамњење)

13.

(Розаријум. Разрушен. Грета клечи затрпава земљу. Сва је каљава. Изнад ње Јулијус Минх. Само га она види.)

ГРЕТА: Јули, све смо радили залуду. На људима градити то је

правити кућу на пешчаном темељу. Нигде корена. Нигде. Све због земље. Камена. Он људе затрпава у окна. Више је мртвих живо закопано у нашем руднику него на гробљима. Број им се не зна. Јули... Ничег од нас остати неће. Све ће време појести. Здробити својим чељустима, растопити. Никог бољим учинили нисмо, узалуд је... Како си говорио: "примером Грети, примером све све постиже." А ево шта нас снађе. Они не виде дела. Они не виде лепоту. У њима само цвета завист. Наша кривња. За шта? Александар је нестао. Нема ни Иде ни Регине. Адолф је с тобом. Сама сам. И ветар је хладан. Камење су развукли. Праве штале од њега. Уместо Богу да се моле, они зидају оборе. Нико није схватио тај мој крик на планини! Они су слепи код очију! Чувају овце а сами су овце. Тамане их, онда их затрпавају по јамама. Можда им је то казна? Шта је наша казна? Чему? Зашто нас је оставио? Једу нас! Једу ме! Од болнице су створили касарну. Почели су шине односити да га претопе у метке. Људи на леђима носе руду. Нема ни магаради више, појели су све. Скакавци. Онај сваки дан убија

по неког. Зове ме и на моје очи...
 На моје очи... Метком у потиљак.
 Јули, одведи ме. Не могу више.
 Ничег лепог. Шуму су исекли.
 Опет је све голет. Ко да нисмо
 постојали. Кажу: “Војска треба
 да се греје”. Оголили су све и сва-
 ког и појели све и сваког. Јули...
 немам више глас ни да плачем.
 Ни да јечим. Мртва сам, а ходам.

*(Обори главу, безгласно јеца.
 Јулијус би да јој додирне раме али
 се предомисли. Раденковић обаз-
 риво улази, клекне поред Грете и
 помаже јој да устане.)*

РАДЕНКОВИЋ: Немојте пла-
 кати. Све ће проћи. Идемо го-
 спођо. Идемо кући. Видеће вас
 овде онај злотвор. Неће ни њи-
 хово довека. Ево, чујем како беже.
 И онај ће. Чим згули све што мо-
 же са зидова. Не плачите. Вазда
 сте ми мајка били, а нисте ни
 знали, и зато не плачите. Нисте
 сами. Пеку ме ваше сузе. Ево, има
 пупољака. *(Вади из гуња пупољак
 руже)* Све ће бити добро. Ко не-
 кад.

ГРЕТА: *(гледа пупољак, узме
 га)* Кад би био плав.

РАДЕНКОВИЋ: Биће свакоја-
 ка цвећа. Ко по старом. Идемо,
 идемо кући.

ГРЕТА: У сеник. Међу стоку.

РАДЕНКОВИЋ: Има људи. И
 међ стоком.

*(Грета га погледа, устане.
 Придржава се за Раденковића и
 излазе. Јулијус гледа место где је
 копано, мало га затапка ногом.)*

14.

*(Гретин стан код Раденко-
 вића. Грета на кревету. Седи, не
 реагује. Стање кататоније. Ма-
 рија брише метлом око ње, дође
 до њених ногу, подигне једну, об-
 рише прашину, подигне другу и
 понови радњу. Настави да брише.
 Јулијусов дух стоји крај врата и
 Грета стално гледа у њега.)*

МАРИЈА: Макар бисте могли
 да се мрднете. Овако ко да имам
 балван у кући. Исто би било.
 Мувни се малко. Још ћу морати
 да те храним кашичицом ко бебу,
 бабо матора. Шта си се удрвени-
 ла. Види и ово ти цвеће свело.
 Код тебе све увене. Немаш ти
 руку за негу. Хоћеш нешто, али
 ти се не да. Тако ти је то. Неком

се може, неком не. *(Почне да загледа испод кревета, испод душека, по коферима)* Ништа ти што ја рмабам. Ни абера. Само ми није јасно где си скембала ону кутију. *(Поверљиво на уво Грети)* Шта је унутра? А? Деде, мени можеш рећи. Не мораш се правити луда због Шваба. Онај твој Холик има пречи послова. Аха. Причају како су му дошли његови и траже да што пре испразни све што може из јама. Копају кô луди. И мог Мику потерали. Нема га већ дваес дана. А ти се удрвенечила. Правиш се луда. Не мораш, пре да мном не мораш. Реци, где си сакрила све оно ваше? А? Треба платити свашта. Не може се само седети и пиљити у једну тачку, кô да има нешто тамо.

(Јулијус Минх прилази и милује Грету по коси, она се осмехује)

МАРИЈА: Све ти разумеш, само се луда правиш, видим ја то. И нас лудима правиш. Она моја тотовчина требала је тебе најурити давно, давно. Ништа ми теби не дугујемо. Ни оволишно, црно испод ноката. Све је то одрађено и преплаћено. Само се ти смејуљи и прави нас будалама изигравајући лудакињу. Ал' неће

те то спасити од оног Швабова. Неће. Тражиће те тај, чим нађе времена. Знам их ја.

(Нагло, ногом, отварају се врата. Улази Рајковић у униформи партизанског официра. Машина му на прсима. Стреса снег са себе. У даљини почињу пуцњи и детонације. Марија скочи и запрепаићено га гледа.)

РАЈКОВИЋ: Е свашта сам се наслушао, ал' да сте остали слугерање у души, нисам веровао. Истина шта веле.

МАРИЈА: Откуд ти?

РАЈКОВИЋ: Откуд? Оданде где твој усрани муж није смео! Из шуме! Дошао сам да вас ослободим! А не заслужујете, кад видим каки сте.

МАРИЈА: Ово твоји пуцају?

РАЈКОВИЋ: Јашта. Слави се, само тако. Готово је. Дошао сам да видим како је матора. *(Клекне, пиљи у њу)* Је ли дуго она овако?

МАРИЈА: Дуго.

РАЈКОВИЋ: Како једе? Сере?

МАРИЈА: Ма, то њу држи мал мало, па нешто почне да хода, бунца о некој капели, о покојном

мужу, са њим прича и тад као нешто поједе, па се опет овако удрвенечи.

РАЈКОВИЋ: Лаже бабац, знам ја њу. Лаже. *(Почне да маше руком Грети испред очију.)* Еј, матора! Ој! Трепни! Ништа.

МАРИЈА: Кажем ти ја.

РАЈКОВИЋ: Е, нећемо тако. Мало је ко мене магарцем правио ко она.

(Репетира оружје и упери јој у груди. Јулијус покушава да склони цев, али је то само гест. Грета се смешка Јулијусу.)

РАЈКОВИЋ: Шта сад, а? Има да те ко сито направим! Нећеш бити прва!

МАРИЈА: *(скочи и склони цев)* Не греси душе Рајковићу! Луда жена! Не чини ми то у кући!

РАЈКОВИЋ: Она ти је паметнија од свих нас ђутуре! Њене све побили! Све од те феле а она претекла. За пелцер. То се само прави.

МАРИЈА: Неће ти помоћи пушка! То је и онај Шваба пробао, па ништа. Не крвави руке за цабе, греота је. И онај је долази, пиштољ на чело јој стављао! По-

ред увета пуцао и ништа! Не крвави руке?

РАЈКОВИЋ: Кулак је то! С њима се зна. Чим проговори, зови ме! Сад сам ја горе... У руднику!

(Окрене се и излети напоље у снег који улази у собу. Марија затвори врата.)

МАРИЈА: Благо ти се нама кукавцима са њим.

ГРЕТА: Јулијусе, донећеш ми луковице. Морам их посадити. Иде пролеће.

(Јулијус се сазгне, пољуби је, Грета клоне. Марија брише прашину и претура по стварима.)

МАРИЈА: Где ли си сакрила? А? Нема, па нема. Ко да си га у земљу закопала, каква си не би чудо било. И ово је прошло. Ваљда. А сад ће госпођа да проговори, да скочи. Доста јој је било чучавца у дворишту. Време је за енглески клозет. Него. *(Примети како Грета лежи.)* Прилегли мало. Ако. Други да ринта ко онда за капелу а да се води на господу. Па не иде. *(Нешто јој чудно.)* Госпоја? Госпоја? *(Приђе и дрмуса Грету.)* Па ти се претравила. Где у мојој кући! *(Тресе*

Грету.) Ајде, буди се! Мртва. Како тако... (Грети испадне писмо на под. Марија га подигне.) А ово је за... (Потрчи напоље.) Умрла! Отишла!

(Марија излази. Јулијус прилази Грети и узима је за руку. Она устаје и заједно излазе, без освртања.)

15.

(Трг. Холик у поцепаној униформи спремљен за вешање. Стоји на хоклици. Поред Рајковића у пуном сјају са машинком преко прса, држи говор публици-народу.)

РАЈКОВИЋ: Куцнуо је час да се погледамо очи у очи. Ви таки и ми оваки. Ослободили смо вас, мада нисте тели! Шуровали сте са окупатором, радили за њега! Све знамо! Знамо ко је причао и шапутао где се крију наши људи. Знам вас ја, улизице и подрепаши што би мајку рођену продали! И знајте, прошло је окупаторско, прошло је краљевско! Сад је наше време! Ко је са нама, тај ће да има све што му треба! Ко није, зна се! Долази време кад сви има да буду једнаки. Само, прво ће

да отребимо ово што не ваља. Ове издајнике. И неће бити моје, твоје! Сви има да буду радници. Неће бити кулака и сељака! Сва земља ће бити заједничка! И рудник и фабрика све заједничко и има паметни људи да управљају а не неки тамо... Белосветцки! Доћи ће авијони који ће са неба да сеју кукуруз и шеницу! Ко је заслужио има само да ужива. Ал' пре тога има да се ради! Ко не буде хтео да ради, ако буде килав народ, има да вас заменимо са Кинезима! И да знате, од сад нема Бога! Укинут! Наредбом Среског комитета ја сам сад руководилац рудника! И моја има да се слуша! Строг сам и праведан! Сви сте за мене једнаки. И сви има да будете једнаки! Онај ко штрчи има да му подрежем или ноге или одсечем главу да га уравнам! (Покаже на Холика.) Овај инжењер, овај нациста и крвопија пао нам је шака! Знајте како је народна рука, рука правде која не прашта! Џабе ми је нудио злато, паре! Ја сам непоткупљив! Напио се он крви свима! И ја сам му пресудио! И свакоме ћу ко се буде противио новој, од народа изабраној власти! Сваки ко је против народне демократије

и партије има да омасти канапче!
По кратком поступку! Овако!
(Шутне ногом хоклицу, Холик се
заклати на канапу, трза пар пу-
та ногама и смири.) Види га, упу-
стио. Ово нек вам је за наук.

(Светлост се сужава на Холи-
ков леш на коноцу. Затамњење.)

ТЕСТАМЕНТ

16.

(Библиотека Минхових. Рајко-
вић у кошуљи, сако пребачен пре-
ко фотеље. Књига нема. На зиду
слика Тита и Стаљина. Рајковић
покушава да намести радио ста-
ницу, али му то не полази за ру-
ком. Радио крчи. Марија улази,
обучена у “радничко одело”. Држи
неке папире.)

РАЈКОВИЋ: Неће ово да ради.
Само крчи.

МАРИЈА: А ти би, Рајо, малко
да чујеш вести из света?

РАЈКОВИЋ: Ти има мени да
се обраћаш са друже директоре,
другарице. Нисам те ја од говеда
одвукао како би ти мене овде
Рајкала, знаш?

МАРИЈА: Извини друже ди-
ректоре.

РАЈКОВИЋ: Е тако је боље.
Знаш ли ти како ово ради?

МАРИЈА: Од куд би знала? Па
ваљда га малко удариш руком?
Ја сам веровала где унутра имају
мали људи.

РАЈКОВИЋ: Глупача си ти.
Мали људи. Свашта. Струја не
ваља.

МАРИЈА: Нема ко да поправи.

РАЈКОВИЋ: Како нема? Где су
они силни електричари?

МАРИЈА: Па све си их похап-
сио. Сачекај са робије да дођу.
Ако дођу.

РАЈКОВИЋ: Јеси ти завршила
посао око оног бабиног писма?

МАРИЈА: Не могу од оног мог
слепца ништа да сазнам. Отишао
за Београд и кад се врати, можда
нешто се излане.

РАЈКОВИЋ: Ма, ја сам будала.
Где га не притегох одма. И ти!
Чим је на врата ушао дала му
писмо! Уместо мени да си дала.
Ту бре, туко, пише где је злато!

МАРИЈА: Мислила сам да ће
да га отвори. Шта ћу кад сам не-

писмена. А он га сподбио и оде за Београд.

РАЈКОВИЋ: Место мени да си донела. Ту ти је, бре, мапа!

МАРИЈА: Ти мислиш где је мапа.

РАЈКОВИЋ: Јашта да је мапа! Где је оно благо закопала. Ђурко. И цабе сам те ставо за предрадника. Не умеш да сабереш два броја. Ти ћеш да знаш колико се руде извукло! Притискају ме ови одозго: мало, па мало... Забушавају ови твоји. Тако кажу.

МАРИЈА: Могу да кажу шта оће. Нема руде. То им реци.

РАЈКОВИЋ: Били Минхови, подигли бога оца у овој пустињи, били Немци, пола Немачке грејали са нашим угљем, а ми дошли и немамо ни за један вагон дневно. Срамота. Неспособњаковићи. Јој, што није турски вакат, па да камџијам! Кожу би им на једну ногу свлачио па би радили ко беле лале!

МАРИЈА: Кад је свака жица исушила.

РАЈКОВИЋ: “Свака жица исушила.” Много ми ти знаш.

МАРИЈА: *(почне се мазити око њега)* Знам много.

РАЈКОВИЋ: Знаш. Зато си ме и обрлатила.

МАРИЈА: Обећање има да испуниш?

РАЈКОВИЋ: Јесам те извукао из оне чатрље? Јесам. Јеси газдарица? Јеси. Шта још оћеш?

МАРИЈА: Кад нађемо злато, ко што си рекао, онда правац Америка.

РАЈКОВИЋ: Чим ти извучеш нешто од оног твог будалаша. Сигурно је тај прочитао писмо. Није тек тако га однео оном Андрићу.

МАРИЈА: Ма одно је. Знам га ја.

РАЈКОВИЋ: *(врати се радију)* Једино да га и овај пут не нађе. Тај ти је сад неки депутат, шта ли. Господа се очас посла пресвучу у нову кожу, ко свлак. Кад се врати а није нашо ћору, мени га доведи, знаш. Има да искија писмо. *(Даље окреће радио, који крчи.)* Ништа ја под милим Богом нећу чути. Па ни шлагер да уватим.

МАРИЈА: *(приђе му са леђа и почне га мазити)* Увати ти нешто боље.

(Затамњење.)

17.

(Некадашњи Гретин стан код Раденковића. Андрић, Александар и Раденковић стоје и гледају по соби.)

АЛЕКСАНДАР: И овде је мученица, скапала.

РАДНЕКОВИЋ: Нисам имао боље...

АЛЕКСАНДАР: У реду је. Хвала ти. Ти си јој пружио што год си могао.

АНДРИЋ: *(Александру)* Једва ме човек нашао. Све ове обавезе... И док сам ја нашао вас.

РАДЕНКОВИЋ: Није лако прићи републичком посланику, господине Андрићу. Шест пута су ме одбијали. Мал фалило и да ме уапсе.

АНДРИЋ: Немојте то, господине. Сад смо сви другови.

АЛЕКСАНДАР: Да су те ухапсили, ништа од тебе било не би.

Можда је најбоље било да си писмо поцепао.

РАДЕНКОВИЋ: Сад је друга власт.

(Александар и Андрић се погледају)

АНДРИЋ: Власт је власт Миловане. Зови је како хоћеш, али је иста у срцу. Човек неки пут мора бити храбар. Изаћи из сиве сенке у којој се крије и посегнути руком у срце таме.

РАДЕНКОВИЋ: Ма да сам знао за гос...друга Александра, ја би одма код њега. Али сам мислио, да извинете, како је и он пострадао.

АЛЕКСАНДАР: Фала богу да су сви то мислили.

АНДРИЋ: Једва сам и ја сазнао где је.

(Александар брише прашину са Јулијусове слике)

АЛЕКСАНДАР: Е, мој бато. Би наше. Кô да га није ни било. Кô сан.

РАДЕНКОВИЋ: *(вади мараму, брише слику, непријатно му)* То она моја. Уватила се са овима па сад изиграва неку, како

то зову, космоловку. Хоће развод. Развела се од памети.

АНДРИЋ: Комсоловка.

РАДНЕКОВИЋ: Е то. Да сам знао да бијем на време. Ал' ја научио фино. Од госпође Грете.

АНДРИЋ: Александре, да потражимо тог Рајковића. Тај је сад бог и батина. И онако без њега не можемо завршити посао.

АЛЕКСАНДАР: Нажалост.

18.

(Библиотека Минхових-радња соба Рајковића. Он у униформи седи и једе кувана јаја. Пажљиво их љушти. На зиду слике Стаљина и Тита. Испред њега стоје Раденковић, Андрић и Александар.)

РАЈКОВИЋ: И шта би ви? Да носите тело?

АЛЕКСАНДАР: Носимо. *(Вади из џепа папире.)* Ево све црно на бело.

РАЈКОВИЋ: Ма то ме уопште не занима. Може ту да пише шта оће.

РАДЕНКОВИЋ: И онако си неписмен.

РАЈКОВИЋ: Довољно сам ја писмен. Ти малко скрати језик, знаш. Да ти га не би ја поткратио. Довољно сам ја писмен. Оћете нешто да ми копате овде, а? И ископавате мртвог капиталисту да је сараните у Београду. Није довољно добра земља овде, шта ли? Сад не ваља?

АНДРИЋ: Погледајте шта пише. Ја и друг Александар смо дошли по тело.

РАЈКОВИЋ: Иди молим те. Ти пискарало си нашао да изиграваш са овим Божић и Бадње вече. И од кад је то друг? До јуче је Александар Минх био господин. Ни на вилама му ниси могао принети а сад, паз' мајку му, друг. Леле ти га нама.

АЛЕКСАНДАР: Ја сам Александар Михајловић.

РАЈКОВИЋ: Шта је, збрисо си у име? Мож да мењаш презиме, ал' ћеш вазда бити исти.

АНДРИЋ: Ту је био један што је исто радио ... И исто говорио. *(Александру)* Помислим како смо ми само епизодисти на истој сцени. И нигде главног јунака. Стално га чекамо, умишљамо како смо ми ти који носе представу а

њега нема... Проигравамо исте ствари, никако да се научимо нечем новом. Можда грешку коју не видимо треба исправити и све би било другачије. Једна реч је нешто што нас пречи.

РАЈКОВИЋ: Знао сам ја да си ти неки филозоф. Много ми мудрујеш. Прошло је ваше, госпоцко, прошло.

РАДЕНКОВИЋ: Ми смо дошли да ти јавимо, а ти гледај па се испречи.

РАЈКОВИЋ: И шта може да ми буде? Мож да ме уватите сви заједно...

РАДЕНКОВИЋ: (*Андрићу и Александру*) Ја ћу вас одвести тамо где пише у писму.

(*Крену према вратима. Рајковић скочи.*)

РАЈКОВИЋ: Куда без мене? Овде не мож пиле да протрчи мене да не пита! Знам ја вас: да делите злато у потаји! Е, неће моћи! Никако!

РАДЕНКОВИЋ: Теби само оно у глави.

РАЈКОВИЋ: Реко сам ти и онда: све је у злату! Само ти будала, ништа не знаш. Место то писмо

мени да си дао, па заједно... Маргарче.

19.

(*Розаријум, сав запуштен и разрушен. Срча на све стране. Раденковић копа земљу. Андрић, Рајковић и Александар стоје са стране. Рајковић се поиграва са дршком од пиштоља.*)

РАЈКОВИЋ: Види где је закопала. Сво време пред носем. Нашао би ја то. Мислио сам подићи какав споменик овде. Палим борцима и рударима. Нек се сећа свет на светле жртве. Што не почех раније да копам, Рајковићу, слепче...

АЛЕКСАНДАР: Ти се још надаш нечему?

РАЈКОВИЋ: Свачем се ја надам. Нисам за цабе гаће крвавио све ове године.

АНДРИЋ: (*Александру*) Однећете тело? На које гробље?

АЛЕКСАНДАР: Све Минхове селимо у Израел.

АНДРИЋ: И ви одлазите?

АЛЕКСАНДАР: Довољно сам побегао седећи у Београду под

овим именом. И немам где више. Чак сам и прасетину заволео.

РАЈКОВИЋ: Још ћеш и славу да славиш кад смо Бога укинули. Све у невреме радиш.

РАДЕНКОВИЋ: Ево, нашао сам! (Вади из земље умотан у крпу предмет.) То је. Ово је марама што је моја Марија дала.

(Предаје предмет Александру, али га Рајковић дограби, потегне пиштољ на присутне.)

РАЈКОВИЋ: Одби! Одби кад кажем! Ово је моје! О овоме сам сањао од кад се овде прикучих! (Ставља предмет на тло и размотава. Покаже се кутија Минхових за документе.) А ту ли си... Само, где је кључ? (удара по кутији) Како се отвара ова проклетиња? Говорите или ћу све да вас побијем!

АЛЕКСАНДАР: (из џепа вади кључ) Свако од нас је имао по један кључ те кутије. Ту су биле тапије, акције...

РАЈКОВИЋ: (пружи руку) Дај! Артије ме не интересују! Овде је моја слобода!

(Александар му даје кључ. Рајковић отвара кутију, држећи

на нишану присутне. Кад отвори кутију, зури у њу. Скочи као опарен.)

РАЈКОВИЋ: Каке су ово андрмоље?

АЛЕКСАНДАР: (клекне и нежно вади из кутије свелу плаву ружу и кандило) То је то.

РАДЕНКОВИЋ: Нема више ништа?

АЛЕКСАНДАР: Нема. Само ово.

АНДРИЋ: (узима ружу и кандило) Модра ружа. Још само недостаје капела.

РАЈКОВИЋ: Како нема ништа? Како је ово спрдња? Зар сам залуду чекао? (Склања пиштољ, прилази Андрићу) Господине... Друже Андрићу...пишче... Ви сте друже посланик, али сте и човек. Мене је нешто понело. Не знам шта. Оппростите ми. За оно малочас, не знам шта би. Биће где та прича о злату ми у главу ударила. Заблесавила. Немојте за зло узети, љубим вас. Немојте. Кд Бога вас молим. (Падне на колена љуби Андрићу ноге.) Не морају тамо горе знати. Неку леп реци-те, бићу захвалан до гроба. Не

због глупости да ме пријавите.
Случајно је било. Понело ме.
Ослепело, залудело. (Плаче и љуби стопала.)
Ником не причајте, ко бога вас молим. Све ћу да дам.
Имам неке паре, ако треба и то...
Не дајте ме... Не дајте...

(Андрић и Александар га гледају са гађењем. Раденковић се прекрсти и пљуне Рајковићу на главу.)

ЗАБЕСА

